

Į BALSAŲ ATLIEPIANTIS BALSAS

A. Maldonio eilėraščių rinkinyje *Rytas vakaras* yra toks piktžodžiavimas:

Sudievu, lyrika, sudievu.
Ne tu viena, ne man vienam...
Ant nuganytų tavo pievų
Nėra žolės net avinam.

Tad senas jautis pirmas puola
Nuo žemę graužiančios bandos.
Gal susitiksim ant atolo,
O gal ir ne... Kaip dievas duos..

Tai, žinoma, pokštas. Kad lyrikos pieva ne tokia skurdi, rodo daugumas knygos eilėraščių. Bet turbūt čia esama ir rimtos polemikos su lyrinių gražmenų graužėjais. Beveik prieš du dešimtmečius poeto buvo užsimota sprauti į eilėraščių „prozaiškesnius žodžius“. Jų svorį poezija ne visada atlaikydavo. Keitėsi poetika, žodynas, bet išliko priešinimasis uždaramui, nepasitikėjimas „apsimetimo menu“.

A. Maldonio poezijoje kertasi menas ir realybė, žodis ir jausmas, ženklas ir ženklinamasis. Prasilenkia scena ir tiesa: „Vieni ištis, kiti lyg scenoj kerta / Vaizduotės kumščiu į duslius metus“. Ironiškuose posmuose kraujas ir rašalas – lygios vertybės („Riksmas“), bet kai kalbama rimtai – „po grimu tau gyslom juodas kraujas tvinksi“. Atmetama apgaulinga žodinė tikrovė, tobulas žaidimas „be nuopolių, be džiaugsmo ir be gėdos“.

Sąmoningai apribojamas žodynas. Renkamasi pilka „bendrosios išminties“, bevardės minios spalva. Iš priešginos steriliam grožiui einama į skaudžiai nežymių kasdienybę:

Ne, ne ant kalno – dumblėto
Pabalio pievoj gimei.

Mirkė tave ji ir pūdė,
Murkdė į dumblą tave.
Balų supuvusių rudį
Varė kasmet po žieve.

Plinta po žemę ir lauką
Saulės ir vėjo grąža.
Žvilgsniais neglostoma auga
Žemės juodoji trąša.
„Baladė apie pabalio alksnį“

Bepiga šlovinti balsingus margaplunksnius, „kur dangui ir žemei iš džiaugsmo giedojo“. Bet yra ir atvirkštinis jų atvaizdas – bebalsiai žiemos paukščiai, ieškantys „pelų ir plutų ant gruoblėtos pusnies“ („Žiemos paukščiai“). Likimas asketiškai ženklinamas karčiąją pelyno spalva ar pilko paukščio – vanago – rėžiamais ratais.

A. Maldonio poezija nesistengia priblokšti mintimi ar žodžiu. Ji tyliai šviečia už daiktų. Nereikia

stambių dydžių, paradiško monumentalumo. Džiaugsmas renkamas iš kasdienybės smulkmenų. „Ištrėškia ašarą / įkritęs keistas krislas – / Dangus su balto / Debesio žyme“. Blaškosi su savo paslaptim pražyduši vidudienio gyvybės ugnimi aguona. Erdvių ir kelių kryžkelėj – Norilsko gėlelė, Jenisiejaus naktų mėnesiena. Gelia pageltusio, nužydėjusio žiedo irimas –

Kažkas nematomas –
Lyg mažas mažas
Vasaros vabalėlis
Atsispiria nuo tavęs,
Lekia ir nulekia,
Palieka ir pamiršta.
„Gelia širdį“

Gyvybės eigastis, palikdama kraujo, rūdžių pėdsakus, grumiasi su nykimu. „Greta giesmė, greta auka“. Greta vaisius ir puvinys, „žydėjimo laimė graži“ ir „žemė trąši“, žalias vasaros laikas ir kaip laikrodis kirmio graužimas. Daiktuose išskiriami gyvybės ir mirties požymiai: „Sausio pūga. Ant stalo žvakė. Vaškas. / Šviesa ar vaškas? Vis dėlto – šviesa“. Priešingybės susitinka, naikindamos viena kitą:

Sutirpsta ant lango
Ledinė gėlė,
Šaltoji šviesa,
Tamsa nebylė.

Ir plaukia aukštai
Šalia erčia
Mirties pabaiga
Ir gyvybės pradžia.
„Pavasario nakties klausymas“

Metaforos darosi dvivertiškos. Žydėjimas ženklina irimą („Pražydėjo vanduo šuliny. / Tyro, šalto jo man nepasemsi“), žemė, augimas – nebūtį („Auga žemė iš panagių, / Nebegyva pasaulį augina, / Kur šviesa nebado akių, / Tamsa ir tylą nebaugina“).

Poeto pamėgtą kalambūrišką „laikinių laikų“ įvardijimą rinkinyje papildė naujos variacijos – „Už laikiną ištikimybę laiko – draugo“, „Už to laiko, / Kuriame tu / Buvai nebuvai“, „Kaip ramiai ir gražiai gyveni / Viso buvusio laiko patamsy“. „Regėjimų ir jausmo atminty“ išnyra užmiršti žmonių takai, užmiršti metai, praeinančių nusineštas grožis.

Cikliškasis laikas, pažymėtas knygos antraštėje, brėžia įspūdingus pasikartojimo ratus –

Nuvys žolė – užaugo kita.
Nutilo lakštingala – greta
Išgirsi volungę ar griežlę.
Ar vanagą, kai ratą rėžia
Virš krūmų, miško pakraščiu
Ir klykauja balsu gūdžiu.
„Pilnatvė“

Kartojasi dienos valandos, metų ciklai. Cikliškumo įspūdį stiprina ritminiai periodai, frazių sandūrų pakartojimai:

Nuščiūva širdis – lyg į galą drovėtus

Kalbėti, ką žemė ir žmonės jau žino.
Ką žino seniai ir kas metai kartojo.
Kartojo ir tarsi iš naujo pradėjo.
Palaimink man žodį kaip drąsą artojo,
Kur sėjo ir arė, kur arė ir sėjo.
„Kas metai“

Kol ritmo įsuktas motyvas įveikia inerciją – „Ir lapkričio rytas karališkai meta / Pridaigstyta žvirgždo takelį po kojų“.

„Kelių ir takelių kelionė“ suvarto A. Maldonio eilėraščio erdvę. Kelias išveda iš pilkos klonių ramybės, „atveria žarą vakarę“. Susikryžiuoja dangaus ir žemės plokštumos – „Padangių upėmis, / Žemės vagom juodom, / Vėjų vieškeliais, / Debesų pėdom“. Kaip išorinės šiuolaikiškumo žymės šmėsteli civilizacijos atributai – asfaltas, „Žiguliai“, lėktuvai, raketos. Bet daug esmingiau kelio įvaizdis siejasi su išgliaudytu vieškelio gargždu, girgždančiom vėžem, nugremžta gatve. Priebalsių samplaikos apsinkintoje eilutėje tarsi girdime girgždantį laiko rato sukimąsi: „Taip atveria žaizdą. / Taip kraujas ištrykšta. / Taip laužomi kaulai / Trupėdami girgžda“, „Sugirgžda pirmos vėtros durų vyriuos“, „Šalta drėgmė girgždės ant nubarstytų lapų“.

Pažinimas A. Maldoniui nėra bešališka kontempliacija, abstrakčios minties darbas. „Šaltam pažinimo šalčiui“ priešinasi „gyvos akimirkos galia“, budrus gyvenimo kaitos pajautimas. Mintį tikrina veiksmas. Ne iš žodžių, o iš darbo, „visų jausmų, visos minties“ statomas paminklas revoliucijai. Ji A. Maldonio lyrikoje – žmogaus ir laiko jungtis: „Kad keistumeis ir keistum mus“.

Per priešybių kovą, šviesos ir tamsos, džiaugsmo ir skausmo kontrastus teigiamas žmonių artumas. Poetas priešinasi dvasiniam atbukimui, apsirratimui su kitų nuoskaudom. Atskirume ieškoma jungiančių gijų – akimirkos artumo dideliame žemės kelyje, sukliūvančių bevardės minios rankų, atliepiančio balso, grįžtančio žodžio. Baisesnė už skausmą abejinga ramybė. Skaudžiau už užmarštį, kad „netgi pėdsakų nėra – nematomų grandinių, / Kurias išeidamas paskui save velki...“ Atvirumas kitų likimams tramdo lyrinio žodžio egocentrizmą – „Ir, šviesų verpete prisimerkęs, / Pro kitus žiūri į save“.

Įsimena epiškieji knygos kūriniai. Skaudžiai sarkastišku žodžiu atkurti karo ir hitlerinės okupacijos metų išgyvenimai cikle „Ugnies vainikas. Lietuva“. Po žlugusių iliuzijų skraiste – dramatiškas tėvynės likimas istorijos kryžkelėse. Susitinka sielvartas ir ironija, meilė ir kaltinimas, pro žaizdas ir žvirgžda kalasi gyvybės daigai. Iš neįprasto A. Maldoniui kronikiško autentiškumo (kiek primenančio A. Žukausko poringes) išauga „pusnynais užverstos žudynių žiemos“ prisiminimai „Alyvose ir kraujažolėse“. „Motina Dainava“ gražiai tęsia lyrinę dzūkų kaimo epopėją, pradėtą *Vandens ženkluose* unikalios sandaros „Rauda“. Jos intonacinį mostą – sinkopiuotą frazę, jungiančią panoramą ir detalę, laiko tėkmę ir akimirkos blyksnį, lyrinį atsivėrimą ir dainos parafrazę – priminė kai kurie *Pėdsakų* eilėraščiai („Kai saulė teka“, „Rugiapjūtė“). Tėvynės likimą apmąstančioje „Motinoje Dainavoje“ girdime tokį pat intymų balso virpesį, „tęsiama žodžio šiurkščių gaidą“.

A. Maldonio lyrikoje keitėsi kelios stilistinės linkmės. Pradėta buvo tiekiant, pasak D. Saukos, „pakaitalą eilėraščio audiniui, – suabstraktintą knygishkos galvosenos išraišką“. Vėliau atsvaros ieškota buityje, minties armatūra pridengta „tiksliais žodžiais ir daiktais“. Šiandien ir vieno, ir kito užmojo kraštutinumų atsisakyta. Atrodo, tartum jokių stilistinių varžtų nebėra, mintis minta pati savimi, įsiterpdama į gamtą, buitį, istoriją. Gundo iliuzija, kad mintis nepriklauso nuo formos pavidalų:

Kai esmę priimi, išgyveni ir formą,
Tarsi kūrybos geismą širdyje.
Taip iškentėtą, laukiamą ir norimą,

Taip neišvengiamą – kaip kelias kelyje.

Laisvai užgimstanti, tarp kūjo ir priekalo
Visais pavidalais mintis gyvens.
Tačiau dėl turinio reiks kautis ligi galo,
Kaip kitados dėl duonos ir vandens.

Kova dėl gryno turinio ne visada tokia išganinga. Negavusi savitesnio poetinio rūbo, mintis lėkštėja. Atsiranda savitikslis žaidimo frazė, nuogų sentencijų, vienareikšmio didaktizmo („Puškino skveras“, „Visu greičiu“, „Dovanos niekam“). Be ryškesnių akcentų apmąstymai amorfiškai išplūsta į kraštus („Pašalinės mintys“, „Erdvės pasaka“, „Drugelis prie lango“, „Mano mieloji“). Nepalaikoma išgyvenimo gūσιο, blėsta laki frazė, gyva eilutė („Sena muzika“, „Negreit užaugs sodinami miškai“, „Lobiai“).

Ir priešingai – įgijęs išgyventą „formą“, „turinys“ tampa poetiškas, individualus.

Kas, pavyzdžiui, būtų „Girių giesmės“ turinys, jei ne sunkoka aliteracijų išraižytos pirmosios strofos polimetrija, banguojančių pakartojimų („susiglaus“, „aukšta“) iškelta metaforinė priešprieša („Kad ne medžiai jie, / O aukšta giria“), užgulę eilutę valingi kirčiai „Neiškertama“, „Neišvežama“, pasigavę ankstesniojo žodžio (aukšta, vėžem) garsyną? Po to nauja ritmo banga, platus įsisiūbavimas, graži asonansų melodija (*vanduo – siūbuos – vakaruos rytuos*). Ir pabaigoje – sutampančių kirčiuotų klauzulių išskirti žodžiai, semantiniai oksimoronai, raiški metafora:

Kiekviena diena
Lyg balta liepsna,
Degs nedegdama,
Tirps netirpdama.

Kaip nuskurstų „Sidabro rytas“, jei nebūtų įsakmių strofos pradžios asonansų („nutolo pavojai“, „švytėjimas melsvas“, „išugdėme ūgį“), ryškinančių prasminius eilėraščio akcentus („laimingų likimų balsai“, „žūtys ir smūgiai“, „į balsą atliepiantis balsas – sidabras sidabro glėby“).

Būdinga A. Maldonio eilėraščiui loginės minties ir vaizdų plastikos pusiausvyra pasiekta „Pilnatvėje“. Poetines pirmųjų strofų abstrakcijas („ramių laikų nepastovumas“, „bemintė laimės valanda“, „Viena mažėjanti erdvė, / Kitos bauginanti naujovė“) praturtina konkrečios realijos. Mintis įtraukia vis naujus vaizdus, prisodrindama išgyvenimą realybės konfliktiškumu („Blyškių svajonių maišatis, / Po apakimo, smilgų gaisro“, „Ir mintys, lyg ugnies stulpai, / Išskylantys į tuščią dangų“, „Ir supratimas, kad krauju / Neužgesinsi laiko skausmo“). „Mažėjanti erdvė“ pasikartoja vanago skrydyje: režiami padangėje ratai ir viename taške „juodoje aky“ – nešamas žmogaus šešėlis.

Iš pilkos kasdienybės lėtų laiko žingsnių gimsta poezija – paprasta ir netikėta, tyli ir galinga.

1979

Kęstutis Nastopka, *Išsprūstanti prasmė*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 193–199.